

A mi Amerikánk

Varga László

A hogy olvasom és hallom, Hegedüs Péter legújabb filmje (Az én Amerikám) a kritikuskokat és a nézőket egyaránt megosztja. Még műfaja is viták tárgya, és hogy Michael Moore-ra hajaz, vagy éppen annak tagadása. Közben megint belegázol a (nem csak családi) történelembe, ráadásul generációkat szembesít egymással.

A már gyerekként Ausztráliába szakadt rendező hendikeppel indult. Nagypapa ugyanis nem más, mint az egykori kommunista miniszterelnök, Hegedüs András. 23 évesen ő volt a Nemzetgyűlés legfiatalabb tagja, 30 évesen a kormány benjaminja, két évvel később Nagy Imre helyettese, hogy annak 1955-ös bukása után a helyébe lépjen, így mindmáig a magyar történelem legfiatalabb miniszterelnöke.

Az 1956. október 23-ról 24-re virradó éjszaka az a diktatúrában - képtelen helyzet állt elő, hogy a tüntető tömegek követelésére posztját elödjének volt kénytelen visszaadni. Néhány nappal később - a fáma szerint - szovjet tankon menekült, egészen Moszkváig, nyilván az út nagy részét azért repülön tette meg.

A tank, lehet, hogy nem az övé, hanem a szintén menekülő Piros belügyminiszteré, kidöntötte házuk előtt a villanyoszlopnát, nem volt villany, de forradalom ide vagy oda, gyorsan megjavították. Így nem állíthatom, hogy a forradalom napjait sötétségben töltöttem volna. (Leginkább a pincében.)

A nagypapa nagy titkát a Moszkvába érkezés utáni napok jelentették, erről sem az öt később meginterjúvó Zsille Zoltánnak nem beszélt, sem visszaemlékezéseiben nem írt. Kétszer próbáltam erről kérdezni, előbb 1988. december 3-án a Széchenyi István Szakkollégium '56-os konferenciájának szünetében, majd néhány évvel később lakásában (ott, ahol a filmben az unoka hajnalban a havat söpri), de mindkétszer elzárkózott a válaszadás elől.

Holott akkor már tudtam azt, amit képtelen volt elmondani, élete nagy bűnét, vállalta, hogy a szovjetekkel visszatér (retúr) a forradalom leverése után Magyarországra, készült is rá, de aztán Hruscsovék rátaláltak egy jobb jelöltre, Münnich Ferencre, akinek hónaljából végül - leginkább a jugoszláv vezérnek, Titónak köszönhetően - Kádár János bújt elő. Kádár valóban úgy érkezett, ahogy Hegedüs távozott, szovjet tankon.

Éppen két évvel az említett konferencia előtt a demokratikus ellenzék emlékezett meg rangos, tudományos rendezvény keretében a forradalom 30. évfordulójáról, **Eörsi István** lakásában. Lakásnak tágas, az adott alkalomhoz mégis eléggé szűk. Hegedüs is felszólalt, a jelen lévő munkástanácsosok (Nagy Elek, Rácz Sándor) rögvést rá is vetették magukat a gyűlölt miniszterelnökre. (Emlékeim szerint a jelen lévő harmadik munkástanácsos, nevezetesen Dénes János ebből kimaradt.)

Aki nem szerette a kommunistákat, az nem szerette Hegedüs Andrást sem, hetedéziglen kijuthatott ebből még az unokáknak is. Csak hogy Hegedüs egyáltalán nem véletlenül tévedt **Eörsi** lakásába, ő volt a maga generációjában a vezető politikusok közül az egyetlen, aki képes volt az önvizsgálatra, szembenézett bűneivel, civil foglalkozásra váltott, neves szociológus lett, majd '68-ban a Szociológiai Kutató Csoportja igazgatójaként elsőként tiltakozott a csehszlovákiai bevonulás ellen, leváltották, belső ellenzékbe vonult, majd szakmai tudása és nem kevésbé politikai múltja okán a kádári rend egyik legveszélyesebb ellenfele lett.

Teljesen érthető volt 1986-ban Nagy Elekék gyűlölete, mi filozok viszont, legalábbis én, Hegedüsben a baloldaliságát soha meg nem tagadó rendszerkritikust tiszteltük. Mondom, nem hiánytalanul, de ő volt az egyetlen kommunista pártvezér, aki megpírbált - valóban - szembenézni saját művével, felelősségével.

Így aztán a kommunisták sem szerették Hegedüs Andrást. A Társadalomtudományi Intézetben tanúja voltam

Hegedüs egyik menyé meghurcolásának. Valami valutázásos érték tetten, nem őt, hanem külföldi barátját, hogy sibilta ki a valutát, képtelen történet, besúgás szaga van, csak valami megalázó intézeti procedúrára vélek emlékezni, tájékoztatóra, kussoltam, forgott a gyomrom.

Ez nem hősköltelemény, sőt. Lehet, hogy elhántam magam, ilyenkor szoktam volt, leginkább a gyomrom nem bírta, aztán emlékeim szerint, egyszerre rúgtak ki minket, ami jó volt, tényleg jó, pályára kerültem, vissza a történet-tudományhoz. Kutathattam főállásban '56-ot.

Az unoka a többszörös hátrányból most inkább előnyt kovácsol, ismételten hangoztatva, ő attól az embertől származik, aki behívta az orosz csapatokat Magyarországra. Ami igaz is meg nem is. Nagy Imrének kellett volna, de ő megtagadta, így visszatérve a már leváltott Hegedüs tette, „hamisította” oda a nevét. Ezért is volt súlya, amikor felemelte a szavát az 1968-as intervenció ellen.

“

Ez nem hősköltelemény, sőt. Lehet, hogy elhántam magam, ilyenkor szoktam volt, leginkább a gyomrom nem bírta, aztán emlékeim szerint, egyszerre rúgtak ki minket, ami jó volt, tényleg jó. Pályára kerültem, vissza a történet-tudományhoz. Kutathattam főállásban '56-ot. Az unoka a többszörös hátrányból most inkább előnyt kovácsol, ismételten hangoztatva, ő attól az embertől származik, aki behívta az orosz csapatokat Magyarországra. Ami igaz is, meg nem is. Nagy Imrének kellett volna, de ő megtagadta, így visszatérve a már leváltott Hegedüs tette, a volt miniszterelnök „hamisította” oda a nevét.

Az emlékeim szerint 2003-ban Oscar-díj közelébe került Hegedüs Péter (Örökség - egy halász története), korábban filmet forgatott a nagypapáról (Nagypapák és forradalmak, 1999), jó filmet, de persze ő sem volt képes a pokol mélyeinek legalsó bugyraiba hatolni, de azért nem akármilyen, hogy az unoka szólásra bírja a nagypapát, a film eljut Amerikába, vele Péter is, díjat kap. Talán éppen ez a mostani film alapja.

Amerikáról mindannyiunknak volt álma, képzete. Hegedüs Péternek Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger meg Ronald Reagan, a szabadság bajnokai, szuperhősök, akik megszabadítanak minket (is) az elnyomástól.

Jómagam (az apa nemzedéke) mondhatni az anyatejel szívtam magamba egy ellenkező Amerika-képet, a gaz imperializmusét. Uncle Sam - vagyis maga az ördög - akkoriban Koreában próbált rabigába hajtani egy szabadságszerető kis népet. Talán bélyeggel támogattuk ázsiai barátainkat, majd egy-két doktor bácsiról derült ki, mesélték, miközben tágra tátottam a szám, és mondtam á-t, hogy nemrég még Koreában jártak. MASH (Robert Altman) magyar módra, de ebből nem lett film, legfeljebb Méray Tibor tudósított, leginkább a Koreai jelentésben (Szikra, 1953), de ezt is csak később olvastam.

'56 novemberében mesélték, hogy Kanada felől 40 fős fagy közeleg, meg hogy az ENSZ segít rajtunk, csapatokat küld, persze amerikaiakat, ahogy Koreába is.

(Rém)hírekkel tele volt a padlás, ez esetben a pince.

Máig nagy vita, ígérte-e a Szabad Európa Rádió az amerikai segítséget, annyira nem, de azért talán mégis, az már nem is vita, hogy Jalta miatt (meg önzöek: elnökválasztás stb.) nem tették.

Aztán sokáig kussoltunk, nem emlegettük, hogy az amerikaiakat vártuk, még a forradalomról sem beszéltünk. Majd amikor az a bizonyos Ronald Reagan (értsd Amerika) kikaparta nekünk a gesztenyét - pedig hogy röhögünk, hogy ezek a hülyék egy kivénhedt hollywoodi színészt választanak elnöküknek -, megeredt a nyelvünk.

Magyar legendák, az öreg színészről meg a minket a választási kampány miatt cserbenhagyó Eisenhower elnökről. A kettő, bármennyire is ellenkező előjelű, szépen kiegészíti egymást. Olvasom, hallgatom kiváló német kollegámat, Günter Bischofot. Arról, hogy semmi realitása nem volt egy '56-os amerikai beavatkozásnak (= atomháború), nálunk a hasonlóan kiváló Borhi László ír efféléket, de ki figyel oda. Marad, hogy cserbenhagytak minket '56-ban.

Kamaszkoromban (fél)szobámat leginkább a Film Színház Muzsikából kivágott színésznők képeivel tapétáztam ki, semmi szex, csak szépség, szemben a falon Sólyom Ildikóval. Mit tudtam én akkor, hogy kinek a lánya.

Zárójelben: Tudom, így nem lehet írni, hogy csak így magamnak, érti, aki érti, tudja, aki tudja, hogy ki volt Sólyom László, nem az alkotmánybíró, az Eszter utcából, amit aztán róla neveztek el, majd nyilván vissza is kereszteltek, ahogy a Rajk Lászlóét is, laktam egykor a Pannónia

utcában, majd a Rajkéban, és anélkül, hogy elköltöztem volna, visszazsuppoltak Pannóniába.

Befelé fordítva, vagyis a szekrényem belső oldalán rajzszöggel felerősítve lógott Gagarin képe, meg Kennedyé. Nekem ő volt Amerika, az amerikai álom. Berlinben éltem, amikor „felhúzták” a falat, éjszakánként lóttek, már nem éltem ott, amikor Kennedy 1963. június 23-án kijelentette: Ich bin ein Berliner. Jóval később olvastam, láttam, de azóta én is berlini vagyok. És ez a mondat radikálisan átalakította ennek a városnak, ennek az országnak a képét.

Kennedy újraforgalmazta Németországot és vele Európát, amellyel Amerika szolidáris.

És aztán jött Vietnam, veled vagyunk, napalm, 1975. április végén a Vietkong bevonul Saigonba, vesztes háború, ronda háború. (Péter még meg sem született.) Lehet, hogy Miloš Forman cseh, de a Hair nagyon is amerikai. (Az én Amerikám.)

Sonja hívott szeptember 11-én, hogy kapcsoljam be a tévét, néztem döbbenet, és tudni véltem, hogy ettől a perctől kezdve Amerika (a világ) már nem lehet az, ami addig volt. Nem is az.

Az iraki háború totális melléfogás. Hegedüs Péter faggatja az amerikai veteránt, hogy csak az olajról szól, rossz klisé, mondja is interjúalanya, Amerikának többre került, mint Irak egész olajkincse.

Így Amerika eladósodott, Obama még semmit sem tett, de már megkapta a Nobel-békedíjat. A remény. Ő pedig az átadáson a háborúról beszél. Hegedüs Péter filmjében lehet üzenni Obamának Ausztráliából, Budapestről, Pekingből, Iránból. Mindenki szereti a békét. Mondanivalójuk viszont kizárólag a Kenyába (Obama felmenőinek hazájába) menekült szómáliaiaknak van: Help Mr. America. Obama, segíts.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság atomhatalom, pillanatokon belül Irán is az lesz, rakétái akár Budapestet is elérhetik.

Help, I need somebody, / Help, not just anybody, / Help, you know I need someone, help.